

Ernest Jazbec

IVO ŽAJDELA

Dr. Ernest Jazbec je bil zelo dolgo, več kot 70 let, oklevetan kot zločinec. Komunisti so mu naprtili, da je poskrbel za trojni umor v Ulici Rossetti v Trstu 10. marca 1944. Nemci so ga odpeljali v taborišče, umrl je maja 1945 v nepojasnjenih okoliščinah.

»Vsekakor je dr. Ernest Jazbec pri DOS /obveščevalna služba Jugoslovanske vojske v domovini, slovenskih četnikov/ močno očrnil dr. Stanka Vuka in njegovo ženo Danico ter predlagal usmrnitev.« S temi besedami je publicist Jože Vidic, avtor številnih zelo branih knjig, v najbolj brani, *Po sledovih črne roke* (str. 645, Ljubljana, 1982, tretja izdaja), okril Ernesta Jazbeca, da je naročil umor vidnega krščanskega socialista v Trstu Stanka Vuka.

Vidičev konstrukt, poln izmišljotin, je imel velik vpliv, saj so njegovo skonstruirano zgodbo kasneje povzemali številni drugi avtorji, med najbolj znanimi pisatelj Fulvio Tomizza v romanu o zakonih Vuk. Vidičev način pisanja je bil izrazito novinarski, le tu in tam navedel kakšen vir, zelo pogosto pa govorice, vse pa je začel z zaključki, nepodprtimi z viri in v škodo osebe, ki jo je hotel čim bolj očrniti.

Brecljeva raziskava

Leta 2016 je tržaška Mladika izdala knjigo *Anatomija političnega zločina. Trojni umor v Rossettijevi ulici med ugibanji in dejstvi*, v kateri je Martin Breclj na osnovi zelo skrbne preučitve vse literature, predvsem pa dokumentov v arhivih, povsem ovrzel Vidičev konstrukt, za nameček pa iz množice pisnih zgodovinskih virov ugotovil, kdo so bili resnično morilci treh ljudi 10. marca 1944 v Ulici Rossetti v Trstu, kot tudi motive za zločin.

Po tej izjemni Brecljevi analizi, ki ji težko najdemo para v slovenski publicistiki zadnjih let, tudi zgodovinopisni, je bilo logično, da bo potrebno podrobneje osvetliti življenje, delo in skrivnostno smrt dr. Ernesta Jazbeca. Tega zahtevnega, a hvalnega dela so se lotili tržaški in goriški zgodovinarji in publicisti, glavni del raziskav pa so naredili Martin Breclj, Ivo Jevnikar in Miroslava Cencič. Cencičeva, strokovnjakinja za zgodovino šolstva, je osvetlila Jazbečevo delo pri organiziranju slovenskega šolstva po kapitulaciji Italije na Tržaškem in Goriškem, Martin Breclj je pripravil še eno izvrstno analizo gradiva in ovrzel vse očitke glede Jazbečeve odgovornosti pri trojnem umoru v Trstu 10.

marca 1944, Ivo Jevnikar pa je temeljito raziskal Jazbečevo aretacijo, njegovo taboriščno pot, deloma tudi smrt v skrivnostnih okoliščinah že po koncu vojne.

Pravnik

Dr. Ernest Jazbec je bil pravnik in organizator šolstva na Primorskem, po značaju trd Kraševac, načelen, oster in zaveden Slovenec. Rodil se je 16. aprila 1913 v Svetem pri Komnu. Osnovno šolo je obiskoval doma in v Gorici, gimnazijo je končal v malem semenišču prav tam. Na univerzi v Padovi je leta 1941 diplomiral iz prava, leta 1943 pa še iz političnih ved.

Delal je v Gorici in Trstu, kjer je imel v Ulici Commerciale 3 odvetniško pisarno. Že kot visokošolec se je pridružil goriškim politikom in bil pristaš Besednjakove in Ščekove skupine znotraj goriške krščansko-socialne skupine.

Fašistične oblasti so ga nadzirale kot 'antifašista' in Ščekovega privrženca. Oktobra 1942 so ga aretirale, od novembra 1942 do septembra 1943 je bil zaprt v goriškem zaporu. Po izpustitvi se je javil pri partizanih, a je med njimi ostal le krajši čas, saj je hitro ugotovil, za kaj se v resnici borijo.

Jeseni 1943 je začel na Tržaškem organizirati slovensko šolstvo. Brat Bernard je pričeval, da ni bil nikjer organiziran, ampak je vse delal iz narodne zavesti. Ko je gestapo odkril tržaško podružnico Vauhnikove obveščevalne organizacije, ki jo je vodil časnikar Jože Golec, so Nemci 14. oktobra 1944 zaprli tudi Jazbeca, zato nekateri oba dogodka povezujejo. Odpeljali so ga v taborišče Mauthausen, nato v njegovo podružnico Ebensee. Umrl je že po koncu vojne maja 1945 v nikoli pojasnjenih okoliščinah.

Organizator šolstva

Tako je 25. oktobra v Trgovskem domu v Gorici na študijskem srečanju z naslovom *Ernest Jazbec – domoljub zunaj kalupov* šest gospa in gospodov prikazalo, kdo je bil dr. Ernest Jazbec, njegovo domoljubno delo, tragično smrt. Dokončno so ga rehabilitirali. Srečanje, ki so ga pripravili Goriška Mohorjeva družba, Študijski cen-

ter za narodno spravo (Ljubljana), Krožek za družbena vprašanja Anton Gregorčič (Gorica) in Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček (Trst), je vodila publicistka iz Gorice Erika Jazbar.

Najprej je Martin Breclj v daljšem uvodnem nagovoru z naslovom *Ernest Jazbec, domoljub zunaj kalupov* prikazal, kdo je bil Ernest Jazbec.

Miroslava Cencič je osvetlila prizadevanje dr. Ernesta Jazbeca in njegovih sodelavcev za obnovo in poživitev slovenskega šolstva na Tržaškem, predvsem leta 1944. Dejala je, da je vodil Oddelek za šolstvo v Trstu. Pripravil je zaupno okrožnico z naslovom *Borba za slovenski Trst*, v kateri je propagiral slovensko šolo, ki bo Angležem, ko pridejo v Trst, napravila vtis, da je Trst slovenski. Pomagala sta mu Karel Živic, študent prava, pod imenom prof. Žiberna, in kaplan Jože Gregor, »pater Gregor, ki je bil v odboru prosvetni referent«.

Dr. Jazbec je z Živcem veliko hodil po deželi in nagovarjala ljudi za ožvitev slovenskega šolstva. Lastnoročno sta s šolskih stavb odstranjevala table z italijanskimi napisi Scuola in postavljala slovenske. V Trebčah so na pročelje napisali Slovenska narodna šola. Nekaterim šolam na podeželju je dr. Jazbec preskrbel obrazce šolskih spričeval in pečate ter jih večkrat obiskal. Prepričal je nemškega komandanta na Opčinah, da se prenesejo šolske klopi v neko gostilno, kjer naj bi bil pouk. Toda občina je protestirala pri nemški oblasti, naj zahteva klopi nazaj.

Narodnjak

Organizatorja sta se trudila, da bi pridobila za šolo učence in učitelje. Pri svetoivanškemu župniku sta dobila v vpogled matične knjige, a iz njih nista mogla ugotoviti števila slovenskih otrok, ker ni bila za beležena narodna sestava.

Učitelje sta osebno iskala ter jih nagovarjala in pridobivala s pomočjo krajevnih duhovnikov. S tistimi, ki so pokazali vsaj nekaj pripravljenosti za sodelovanje, je imel dr. Jazbec nekaj sestankov in konferenc. V Gorici in Trstu je zanje organiziral nekaj tečajev. V Trstu je v kavarni Adriatica priredil tri sestanke, na katerih so govorili o šolstvu in o zahtevi po vrnitvi materialnega premoženja, pri občinskem svetniku Miklavcu s Kolonkovca in v Ulici Commerciale 3, torej v njegovi pisarni, kamor je prišlo tudi nekaj mlajših učiteljev. Na sestanek naj bi konec avgusta 1944 povabil tudi učiteljico v Devinu, ki je odšla s privoljenjem OF skupaj z župnikom Filejem iz Mavhinj, a na sestanek nista prišla zaradi ovir, obešanj talcev v Ulici Gega.

Kjer je delovala šola, so delovali tudi šolski sveti, ki naj bi skrbeli za krajevno šolo. Sestava teh je bila pestra.

Dr. Jazbec ni posegal le v šolstvo, organiziral je tudi pevski zbor, ki naj bi pel na tržaškem radiu in poskrbel, da so v Marijinem domu v Rojanu prirejali razne igre v slovenskem jeziku.

Spopad za šole

Delovanje te prizadevne ekipe je trajalo le eno šolsko leto. Končalo se je, ko so 14. oktobra 1944 Nemci Ernesta Jazbeca aretirali, prav v času velike protianglofilske KPS, 10. januarja 1945 pa še Karla Živica.

Toda kot je na študijskem srečanju v Gorici opozorila Miroslava Cencič, so v istem času radikalno in sistematično posegli

tikomunistično miselnost ter pomagati primorskim Slovincem do političnih in kulturnih pravic. Nalogo ustanavljati šole je prevzel Alojzij Geržinič, ki je prišel v Trst šele januarja 1945. Na Goriškem so delovale šole s privoljenjem nemške oblasti že leto prej. Organizirali so jih pristaši Kraljeve skupine, najbolj uspešen je bil Anton Kacin.

Bil je sredinec

V tem času boja za slovensko šolo so, zlasti v bližini Trsta, nastopali še Italijani. Ti so skušali slovenske starše prepričati, da italijanske oblasti ne bodo nikoli prizna-

na različne načine izrivali iz šol in nameščali svoje zaupne ljudi.

Dr. Ernest Jazbec je bil sredinec, zvest, vodilni in aktivni sodelavec Tajne krščanske organizacije oziroma Gibanja narodne enotnosti. Cencičeva je spomnila, da je dr. Jazbec s sodelavci uresničeval program duhovnega voditelja krščanskih socialcev Virgila Ščeka, ki zajema vse tisto delo, ki pospešuje »duševno in stvarno blaginjo večjemu delu naroda«. Zgovoren je podatek, ki ga je navedla: statistični izračun nam pove, da so 66 odstotkov ali dve tretjini šol na Tržaškem in delu Krasa obudili v življenje dr. Jazbec in duhovniki.

Udeleženci študijskega srečanja so razpravljali o dr. Ernestu Jazbecu v Gorici.

v šolstvo komunistični NOO OF (Narodnoosvobodilni odbori Osvobodilne fronte). Narodnoosvobodilni svet za Primorsko je od oktobra 1943 do februarja 1944 izdal več ukazov: naj NOO začno odpirati šole po vaseh in poiščejo primerne učitelje, naj se pri vsaki šoli ustanovi roditeljski svet, da na osvobojenem ozemlju ne more poučevati noben učitelj, če nima dovoljenja upravne komisije, kjer je stalen okupator pa ne sme delovati »naš učitelj«.

Poseben udarec za že delujoče šole je bilo odprto pismo slovenskim učiteljem, ki ga je podpisal France Bevk, v katerem je pojasnjeval, da naloga šole ni učiti samo abecede, temveč naj vse preveva borbeni duh, odklanjal je sredinske šole, branje in pisanje, posebno pa okupatorske in ukazal, da morajo take šole izginiti, »šole morajo biti naše, popolnoma naše, ali pa jih ne bo«.

Poleg tega se je v zadnjem letu vojne pojavil še en organizator šolstva, domobranci, SNVZ, ki je imel nalogo vplivati na pro-

le slovenskih šol. Zato so nekatere družine všolale otroke v italijanske šole in zraven, če je bilo le mogoče, še v slovenske. Predstavniki OF se za to niso dosti vznemirjali.

Kot je pojasnila Cencičeva, so v teh silno zapletenih razmerah v letih 1943–1945 delovale na Primorskem sredinske, partizanske, protikomunistične in še italijanske šole. Tekmovalnost je bila velika in nasilna, zmeda popolna.

Na Opčinah npr. sta se oblikovala dva šolska odbora, komunistični in sredinski. Pouk se je začel. Komunisti so nemški oblasti prijavili, da je oni, drugi odbor, komunistični, in Nemci so ga z učiteljem vred zaprli.

Cencičeva je ugotovila, da partizanske oblasti niso priznavale tistih šol, ki jih niso nadzorovale. Njihovi ukrepi proti nevtralni šoli so bili postopni in vedno ostrejši. Z ustrahovanjem so preprečevali, da bi učitelji na njih poučevali. Duhovnike so

Šolstvo in oblast

Miroslava Cencič je zaključila, da je bil dr. Ernest Jazbec očitno res nepopravljiv sredinec, ker se ni premaknil ne na levo ne na desno. Komunisti pa so si prizadevali nepopravljive in zagrizene sredince »razkrinkati« in onemogočiti med ljudmi, zato so mu prilepili oznake »zloglasni, propadli, vodja izdajalske bande« in mu podtaknili zločin v Ulici Rossetti. Kar je prilepljeno, se človeka drži, zato so se podobne klevete ponavljale do današnjega časa.

Miroslava Cencič, avtorica več knjig na to temo, je ugotovila: »Partizanska šola ni imela le naloge kultiviranja in izobraževanja, ampak je bila politično sredstvo za prevrednotenje vrednot in oblikovanje novega človeka. Zato je bilo zelo pomembno, v čigavih rokah je šola in kdo obvladuje učiteljstvo. Mladina je taka, kot je šola. Kdor ima šolstvo v rokah, ima oblast. Zato še traja ta neizprosni boj za šolstvo.«

(konec prihodnjič)